

ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 14ΗΣ ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 1974

ΕΙΣΗΓΗΣΙΣ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ Κ. ΔΙΟΝ. Α. ΖΑΚΥΘΗΝΟΥ

ΜΝΗΜΗ ΣΤΡΑΤΗΓΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΓΡΙΒΑ

Εἰς τὴν αἴθουσαν ταύτην, πρὸ δέκα πέντε ἐτῶν, τὴν 24ην Μαρτίου 1959, κατὰ τὴν πανηγυρικὴν συνεδρίαν τῆς ἐθνικῆς ἐπετείου, ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν ὑπεδέχετο τὸν στρατηγὸν Γεώργιον Γρίβαν καὶ ἀπένεμεν εἰς αὐτὸν τὸ χρυσοῦν μετάλλιον, τὴν ὑψίστην αὐτῆς διάκρισιν. Ὁ Πρόεδρος τοῦ ἔτους ἐκείνου, ὁ Σπῦρος Μελάς, δόκιμος ἀφηγητὴς καὶ ἐπαινέτης μεγάλων ἀνδρῶν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, εἶπε μεταξὺ ἄλλων καὶ ταῦτα :

«Τὸ ὄνομά σας θὰ μείνῃ ἀθάνατον εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς. Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ μεσαιωνικοῦ ἥρωος Διγενῆ, τὸ ὁποῖον τόσον εὐστόχως ἐδανείσθητε διὰ νὰ καλύψετε τὸ ἰδικόν σας, προσεθέσατε νέαν ἀφθαρτον αἴγλην. Ἡ ἐμποῖα ποὺ ἐγράφατε μὲ νοῦς νεαροῦς συντροφους σας ποὺ ἐπλαστουργήσατε ὑπερέβη κατὰ πολὺ τὸ ἔπος τῶν Βυζαντινῶν ἀκριτῶν.

Ἡ Ἑλλὰς σᾶς εὐγνωμονεῖ, ὅτι ἐκερδίσατε πρὸς δόξαν τῆς τὴν δάφνην εἰς τὸν ὑπεράνθρωπον αὐτὸν ἀγῶνα. Οἱ δὲ ἐλεύθεροι ἄνθρωποι ὅλου τοῦ κόσμου σᾶς χαιρετίζουν μὲ μυριόστομον ἰαχήν, ὡς πρωτοπόρον μιᾶς ἀνθρωπότητος ποὺ θὰ λειώσῃ τὰς ἀλύσεις τῆς εἰς τὰς φλόγας τῆς δικαιοσύνης . . .».

Οἱ λόγοι ἐκεῖνοι ἠκούσθησαν εἰς τὸν σεβάσμιον τοῦτον χῶρον τῆς Ἐπιστήμης, τοῦ Λόγου καὶ τῆς Τέχνης, ὡς νικητῆριος παιὰν πλήρης δόξης καὶ ἐλπίδων. Ὁ στρατηγὸς Γρίβας δὲν εὐρίσκεται πλέον εἰς τὴν ζωὴν ἀναπαύεται εἰς τοὺς λαγόνας τῆς γῆς, τὴν ὁποίαν πολὺ ἠγάπησε καὶ ὑπὲρ τῆς ὁποίας πολλὰ ἐμόχθησεν. Ἐγκατέλειπε τὸν κόσμον τοῦτον εἰς στιγμὰς κρισιμωτάτας διὰ τὴν Κύπρον. Τοῦτο μόνον ἀπὸ τῆς θέσεως ταύτης πρέπει πρὸς πάντας νὰ λεχθῇ ὡς ὑπέρτατον μῆνυμα: ὅτι ἐκ τοῦ ἠθικοῦ διδάγματος, τὸ ὁποῖον ἀναφαίνεται ἐκ τοῦ μεγάλου ἀπελευθερωτικοῦ ἀγῶνος, τοῦτο ὑπὲρ πᾶν ἄλλο πρέπει νὰ πρυτανεύσῃ ἐν τῇ παρουσίᾳ τῶν

πραγμάτων φάσει, ἡ ἐνότης καὶ ἡ ὁμοφροσύνη, ἡ ἀποκατάστασις τῆς δεινῶς κλονηθείσης φιλαδέλφου διαθέσεως, ἡ ὁμόψυχος ἀντιμετώπισις τῶν κινδύνων.

Ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, ὡς παλαιότερον ἐστεφάνωσε τὸν στρατηγὸν Γρίβαν, ἐπανακάμπτοντα νικητὴν, οὕτω καὶ νῦν, συνερχομένη εἰς δημοσίαν συνεδρίαν, πρό-πέμπει αὐτὸν ἐν τιμῇ εἰς τὴν τελευταίαν του κατοικίαν. Ὁ Ἀκαδημαϊκὸς καὶ Ἀντιπρόεδρος αὐτῆς κύριος Παναγιώτης Ζέπος θὰ εἴπῃ τὸν προσήκοντα λόγον.

ΟΜΙΛΙΑ ΤΟΥ ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΥ Κ. ΠΑΝ. ΖΕΠΟΥ

I

Ἀπευθύνοντες σήμερον τὸν ὕστατον χαιρετισμὸν πρὸς τὸν ἀπελθόντα στρατηγὸν Γεώργιον Γρίβαν, τὸν Διγενῆ, ἀπευθύνομεν εἰς τὴν αἴθουσαν αὐτὴν εὐλαβῇ χαιρετισμὸν πρὸς τὸν ἰδανικόν, τὸν ἀνυπέρβλητον Ἕλληνα πολεμιστὴν. Τιμῶντες δὲ τὴν μνήμην του, τιμῶμεν τὸ ἀκατάλυτον ἀγωνιστικὸν πνεῦμα, τὸ ἀδιασπάστως συνδεδεμένον πρὸς τὴν ἀνέλιξιν τῆς μακραίωνος ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους.

Εἶχε γεννηθῇ ὁ Γεώργιος Γρίβας εἰς τὸ χωρίον Τρίκωμον τῆς Κύπρου, τὴν 23ην Μαΐου τοῦ 1898. Εἰς τὸ χωρίον αὐτὸ ἐδιδάχθη τὰ πρῶτα γράμματα, ὡς ὁ ἴδιος ἱστορεῖ. Καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἐξεκίνησε διὰ τὴν ἀκολουθήσῃ βραδύτερον τὰς ἄλλας σπουδὰς του εἰς τὸ γυμνάσιον καὶ εἶτα εἰς τὴν ἐν Ἀθήναις Σχολὴν τῶν Εὐελπίδων. Ἑλλήν ἀξιωματικὸς ἀπὸ τοῦ 1919, ἐσπούδασεν εἰδικώτερον τὴν στρατιωτικὴν ἐπιστήμην καὶ εἰς τὴν Σχολὴν Ἐφαρμογῆς Πεζικοῦ, εἶτα καὶ εἰς τὴν Σχολὴν Ἱππικοῦ τῆς Γαλλίας, ὡς καὶ εἰς τὰς Ἀνωτέρας Σχολὰς Πολέμου τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Γαλλίας. Ἀνῆλθε δ' ἐν συνεχείᾳ ὅλας τὰς βαθμίδας τῆς στρατιωτικῆς ἱεραρχίας μέχρι τοῦ βαθμοῦ τοῦ ἀντισυνταγματάρχου, ἀποστρατευθεὶς κατὰ τὸ 1945 τῇ αἰτήσῃ του, ἀφοῦ ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε μετάρχει ἐνεργῶς τῆς εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἐκστρατείας καὶ τῶν πολέμων τοῦ 1940 - 1941, ὡς καὶ τῆς Ἑθνικῆς Ἀντιστάσεως κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐχθρικῆς κατοχῆς καὶ μετ' αὐτήν.

Ἡ ἔντιμος αὐτῇ ἱστορία τοῦ Γεωργίου Γρίβα, ἡ λήξασα μὲ τὴν ἀποστράτευσίν του κατὰ τὸ ἔτος 1945, εἶναι ἡ «μικρὰ» ἱστορία του, ἡ ἀντίστοιχος καὶ ἀνάλογος πρὸς τὴν ἱστορίαν οἰουδήποτε ἐντίμου Ἑλλήνος στρατιωτικοῦ τῆς ἐποχῆς του.

Μετὰ τὴν «μικρὰν» ὁμως ἱστορίαν αὐτὴν ἀρχίζει ἡ ἄλλη, ἡ «μεγάλῃ» ἱστορία τοῦ Γρίβα. Εἶναι δ' αὐτὴ ἡ ἱστορία του ὡς ἰδρυτοῦ καὶ θεμελιωτοῦ τῆς ἐνεργοῦ ἀντιστάσεως τοῦ κυπριακοῦ λαοῦ κατὰ τῆς ξένης κατοχῆς, ἡ ἱστορία του ὡς ἡγέτου τῆς Ἑθνικῆς Ὁργανώσεως Κυπρίων Ἀγωνιστῶν, τῆς θρυλικῆς ΕΟΚΑ, τῆς ὁποίας τὰς τύχας κατηύθυνεν ὁ Γεώργιος Γρίβας ὑπὸ τὸ συγκλονίζον ψευδώνυμον

«Διγενής» από τῆς συστάσεώς της κατὰ τὸ 1955 μέχρι τοῦ 1958, ὅτε ἡ Κύπρος ἀνεγνωρίσθη ὡς ἀνεξάρτητος δημοκρατία.

Ἰθύνων νοῦς καὶ ὁδηγητὴς τοῦ ἀγῶνος τῆς ΕΟΚΑ, ἀπέδειξεν ὁ Διγενής, κατὰ τὰ σκληρὰ χρόνια τοῦ ἀδυσωπήτου αὐτοῦ ἀγῶνος, ὅλα τὰ ἐκπληκτικὰ προσόντα του, τὴν στρατιωτικὴν του εὐστροφίαν, τὴν ὁργανωτικὴν του ἰδιοφυϊαν, τὴν ἐπιτελικήν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐκτελεστικὴν του δύναμιν καὶ ἐπιβολήν. Κατέστη κατὰ τὰ χρόνια αὐτὰ θρυλός. Καὶ τὸ ὄνομά του ἀπέβη σύμβολον τοῦ ἀγωνιζομένου λαοῦ, πηγὴ παρηγοριᾶς εἰς στιγμὰς δυσχερεῖς καὶ ἔκφρασις τῆς πεποιθήσεως ὅτι ὁ ἀγὼν θὰ ἦγετο εἰς εὐτυχὲς τέρας.

Τὴν 18ην Μαρτίου τοῦ 1958 ἡ Βουλὴ τῶν Ἑλλήνων τὸν ἀνεκήρηξεν («Ἀξίον τῆς Πατρίδος»), διὰ Βασιλικοῦ δὲ Διατάγματος προήχθη ἀναδρομικῶς εἰς ἀντιστράτηγον. Ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, ὡς ἐπέμνησε πρὸ ὀλίγου ὁ Πρόεδρος κ. Ζακυθινός, τοῦ ἀπένευμε τὴν 24ην Μαρτίου 1959 τὸ χρυσοῦν αὐτῆς μετάλλιον. Προσκαίρως εἶτα ἀνεμείχθη εἰς τὰ ἑλληνικὰ πολιτικὰ πράγματα. Καὶ εἶτα πάντοτε ἀνήσυχος καὶ πάντοτε σφριγηλός, ἃν καὶ πρεσβύτης ἦδη, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Κύπρον, ὅπου ὅμως τὴν φορὰν αὐτὴν τὸν ἀέμενεν ὁ θάνατος. Ὁ θάνατος ὁ ὁποῖος ἐπῆλθεν ἀπὸτομος καὶ αἰφνίδιος τὴν 27ην Ἰανουαρίου 1974, κατόπιν καρδιακῆς προσβολῆς, εἰς τὴν οἰκίαν φίλου του εἰς τὴν Λεμεσό, εἰς τὴν ἱστορικὴν αὐτὴν πόλιν τῆς ἀγαπημένης του Κύπρου.

II

Ἡ ἀδέκαστος καὶ ἀντικειμενικὴ Ἱστορία θὰ τοποθετήσῃ εἰς τὸ μέλλον τὸν Γεώργιον Γρίβαν - Διγενῆ εἰς τὴν ἀρμόζουσαν θέσιν. Ἀλλὰ καὶ σήμερον ἐνώπιον τοῦ νωποῦ του τάφου, φίλοι καὶ ἀντίπαλοί του ἀδιακρίτως, εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ ἀναγνωρίσουν τὴν ἀποφασιστικὴς σημασίας προσφορὰν του εἰς τὴν ἀνέλιξιν τοῦ δράματος τὸ ὁποῖον ἐπαίχθη εἰς τὴν Κύπρον, ὅπου τὸ αἷμα τῶν παλληκαριῶν ἄφθονον ἐπότισε τὸ τόσον δυσκόλως εἰς τοὺς καιροὺς μας ἀναπτυσσόμενον δένδρον τῆς Ἐλευθερίας.

Πρωταγωνιστὴς κατὰ τὴν ἀνέλιξιν τοῦ δράματος ἐκείνου, ἀπέδειξε τότε ὁ Διγενής ὅλα του τὰ προσόντα. Ἀνέλαβε δὲ τὸ ἔργον του, ὅταν εἶχε χαθῇ κάθε ἐλπίς εἰρηνικῆς ἱκανοποιήσεως τοῦ δικαίου αἰτήματος πρὸς αὐτοδιάθεσιν καὶ ἑνωσιν τοῦ λαοῦ τῆς ἀπ' αἰώνων σκλαβωμένης μεγαλονήσου. Τὸ ἔργον αὐτὸ ἐπωμίσθη ὁ Διγενής, ὥριμος ἤδη τότε εἰς τὴν ἡλικίαν, μὲ ὁρμὴν νεανικὴν. Καὶ τὸ ἐπεράτωσεν. Ἀπέβη οὕτως ὁ ἐμφυχωτής, ἀλλὰ καὶ ὁ μέγας συντελεστής τοῦ ἔργου, τὸ ὁποῖον δεδικαιολογημένως τὸν κατέταξε μεταξὺ τῶν σημαντικωτέρων μορφῶν τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς ἱστορίας.

«*Ἄξιον τῆς Πατρίδος*» τὸν ἀνεκήρυξεν ἡ Βουλὴ τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὸ 1958. Καὶ ὁ τίτλος αὐτὸς συνώδευσεν τὸν Γρίβαν μέχρι τοῦ τάφου, τὸν συνοδεύει ὁμως καὶ πέραν αὐτοῦ, δι' ὅσα ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἔπραξεν. Ἐπραξε δ' ὑπὲρ πατρίδος ὄντως πολλὰ ὁ Γεώργιος Γρίβας. Κορύφωμα δὲ τῆς δράσεως καὶ τῶν πράξεών του αὐτῶν ὑπῆρξεν ἀναμφισβητήτως ἡ προσφορά του εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ΕΟΚΑ, τοῦ ἀγῶνος τοῦ ὁποίου ἡ ἱστορία, ἀπέρριπτος ὅσον καὶ συγκλονιστικὴ, ἀπόκειται ἤδη προσιτῇ, πλὴν ἄλλων δημοσιευμάτων του, καὶ εἰς ἐσχάτως κυκλοφορηθὲν βιβλίον τοῦ ἰδίου τοῦ Γρίβα.

Μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου του, διαρκοῦντος τοῦ ἔτους 1972, ἐκυκλοφορήθη εἰς τὴν Λευκωσίαν πολυσέλιδον βιβλίον τοῦ Γεωργίου Γρίβα - Διγενῆ, φέρον τὸν τίτλον «*Χρονικὸν Ἀγῶνος ΕΟΚΑ, 1955 - 1959*». Τὸ βιβλίον αὐτὸ εἶναι ἡ τελευταία, ἀλλὰ καὶ πλήρης καὶ λεπτομερὴς ἐξιστόρησις τοῦ ἀγῶνος τῆς ΕΟΚΑ, γραμμένη ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος περισσότερον παντὸς ἄλλου ἦτο ὁ ἀρμόδιος νὰ ἱστορήσῃ τὸν ἀπίθανον αὐτὸν εἰς θάρος καὶ τόλμην ἀγῶνα.

Εἰς τὰς πρώτας σελίδας τοῦ βιβλίου ὁ Γεώργιος Γρίβας δημοσιεύει τὴν ἀφιέρωσίν του «εἰς τὴν μνήμην τῶν γονέων μου καὶ τῶν διδασκάλων τοῦ χωρίου μου Τρικώμον, οἱ ὁποῖοι πρῶτοι μὲ ἐδίδαξαν νὰ ἀγωνίζωμαι καὶ νὰ θυσιάζωμαι διὰ τὴν πατρίδα», — ἀφιέρωσιν ἡ ὁποία ἀφ' ἐαυτῆς προδίδει τὴν εὐγένειαν τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ καὶ τὸ πάθος τοῦ συγγραφέως εἰς τὴν ἀγάπην του πρὸς τὴν πατρίδα. Ἡ ἀγάπη αὐτή, ἡ πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπη, ὑπῆρξε τὸ κίνητρον τῆς δράσεως καὶ τῶν πράξεων τοῦ Γρίβα πρὸς πᾶσαν κατεύθυνσιν. Ὑπῆρξεν ἡ ἀγάπη του αὐτὴ τὸ θεμέλιον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐστήριξεν ὁλόκληρον τὴν ζωὴν του. Ὑπῆρξεν δ' ἡ ἀγάπη του αὐτή, ἡ πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπη του, τὸ μοναδικὸν κριτήριον κατὰ τὴν πρὸς τοὺς συνανθρώπους συμπεριφορὰν του, κριτήριον ἀπόλυτον, χωρὶς συμβιβασμοὺς καὶ χωρὶς παρεκκλίσεις.

III

Δὲν πρόκειται, βεβαίως, νὰ ἀναλύσω ἐδῶ σήμερον τὸ περιεχόμενον τοῦ βιβλίου αὐτοῦ τοῦ Γρίβα. Αὐτὸ δὲν θὰ εἶχε σκοπὸν, θὰ ἦτο δὲ καὶ ἀδύνατον νὰ δοθῇ ἔστω καὶ συντομωτάτῃ περίληψις τοῦ ἐξ ὑπερεξακοσίων πυκνοτυπωμένων σελίδων βιβλίου. Σελίδων, εἰς τὰς ὁποίας ὁ ἀναγνώστης συγκλονίζεται, πληροφορούμενος ἐν πάσῃ λεπτομερείᾳ τὰ τῆς προετοιμασίας τοῦ ἀγῶνος καὶ τὰ τῆς ὁργανώσεως καὶ δράσεως τῶν κατὰ τόπους τομέων, μὲ τὰς εἰς αἷμα θυσίας τῶν ἀγωνιστῶν, μὲ τὰ ἐπιτεύγματα τῶν, ἀλλὰ καὶ μὲ τὰ στρατιωτικὰ τῶν ἐφευρήματα καὶ τεχνάσματα, τὰ τόσον ἀπίθανα ὅσον καὶ ἐκπληκτικά.

Ἄν ὁμως δὲν δύναμαι νὰ ἀναμεταδώσω σήμερον τοιοῦτου εἶδους συνταρα-

κτικὰς διὰ τὸν ἀναγνώστην λεπτομερείας, δικαιῶμαι ὅμως νὰ ἀναφερθῶ εἰς τὴν ἐξιστόρησιν τῆς μνήσεως καὶ τοῦ ὅρκου τῆς ΕΟΚΑ, ὡς καὶ εἰς τινὰς σκέψεις τοῦ Γεωργίου Γρίβα περὶ τῆς συμβολῆς τῆς κυπριακῆς νεολαίας καὶ τῆς συμβολῆς τῆς Ἑλληνίδος Κυπρίας εἰς τὸν σκληρὸν ἀγῶνα. Εἶναι ταῦτα θέματα, εἰς τὰ ὅποια ὁ συγγραφεὺς Γρίβας λησμονεῖ κάπως τὸ αὐστηρὸν στρατιωτικόν του ὕψος καὶ ἀνοίγεται εἰς σκέψεις γενικωτέρας, ἀξίας καὶ μνήμης καὶ ἰδιαιτέρας τιμῆς καὶ προσοχῆς.

Ἡ στρατολογία μελῶν τῆς ΕΟΚΑ, διηγεῖται ὁ Γρίβας, ἐγένετο μετὰ πολλῆς προσοχῆς, ἐπελέγοντο δὲ κατ' ἀρχὴν ἄτομα, τὰ ὅποια παρδείχον ἐχέγγυα ἀποτελεσματικῆς χρησιμοποίησεως. Ἐπηκολούθει λεπτομερεστέρα διακρίβωσις φρονήματος, προσόντων, ἰδίᾳ βαθμοῦ ἐχεμυθείας, καὶ ἐν συνεχείᾳ ἤρχιζεν ἡ μύησις. Ὅταν δὲ συνεπληροῦτο ἡ δοκιμασία καὶ ἐδημιουργεῖτο ἡ πεποίθησις περὶ τῆς καταλληλότητος τοῦ μνουμένου, ἀπεφασίζετο ἡ εἰσδοχή του, τὴν ὁποίαν ἐπεσφράγιζεν ὁ ὅρκος. Ὁ ὅρκος αὐτός, τὸ κείμενον τοῦ ὁποίου δημοσιεύει ὁ Γρίβας, ἦτο ἡ εἰς τὸ ὄνομα τῆς Ἁγίας Τριάδος παρεχομένη ὑπόσχεσις δι' ἀγῶνα ὁλόψυχον καὶ δι' ὅλων τῶν δυνάμεων τοῦ ὀρκιζομένου, διὰ πειθαρχίαν ἀπόλυτον, διὰ πλήρη ἐχεμύθειαν εἰς περίπτωσιν συλλήψεως, διὰ κατεύθυνσιν τῶν πράξεων μόνον πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ ἀγῶνος, πράξεων δ' ἀπηλλαγμένων πάσης ἰδιοτελείας ἢ κομματικοῦ συμφέροντος. Καὶ ὁ ὅρκος ἔκλειε μὲ τὴν δήλωσιν: «ἐὰν παραβῶ τὸν ὅρκον μου θὰ εἶμαι ἄτιμος καὶ ἄξιος πάσης τιμωρίας». Ἔτσι ἡ «ἀτιμία», ἐνόρκως ἀπειλουμένη πέρα πάσης ἄλλης τιμωρίας, ἀνυποῦτο εἰς κυριωτάτην συνέπειαν τῆς παραβάσεως τῶν ὑπεσχημένων. Καὶ ἡ ἀτιμία αὐτή, κάπως ὡς μακρυνὸς ἀπόηχος τῆς ἀρχαίας ρωμαϊκῆς *infamia*, παρίστατο ὡς ἡ ἀτιμωτικὴ κατάστασις, εἰς τὴν ὁποίαν θὰ περιήρχετο ὁ μνουμένος, ἂν παρέβαιεν ὅσας ὑποχρεώσεις τοῦ ἐπέβαλλεν ἡ μύησις καὶ ἡ τιμὴ του. Ἡ τιμὴ τοῦ ἀγωνιστοῦ ἦτο οὕτως ἡ βάσις ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐστηρίζετο ἡ μύησις. Καὶ ὁ ἀγὼν εἶχεν ἀνάγκην πρὸ παντὸς τιμῆς, ἀγωνιστῶν τιμίων, ἀφοσιωμένων εἰς τὸν τίμιον σκοπὸν τοῦ ἀγῶνος αὐτοῦ.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν νεολαίαν, ὁ Γρίβας ἱστορεῖ ὅτι ὁ ἀγὼν ἤρχισε μὲ τὴν ἀδάμαστον κυπριακὴν νεολαίαν, μὲ τὴν ὁποίαν καὶ διεξήχθη ὑπὸ ἀφαντάστως δυσχερεῖς συνθήκας. (Ἐπληθυνθὴν πρὸς τοὺς νέους), λέγει ὁ Γρίβας, «διότι ἐγνώριζα ὅτι εἰς αὐτοὺς ἀνευρίσκει κανεὶς ὅλας τὰς ἀρετὰς τοῦ πραγματικοῦ μαχητοῦ, τὴν ἐθνικὴν ἑξαρσιν, τὴν δίψαν διὰ μεγάλα ἔργα, τὴν περιφρόνησιν πρὸς τοὺς κινδύνους, τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν περιπέτειαν, πείσμα διὰ τὴν ἐπιτυχίαν, κυρίως δὲ ἀντοχήν». Καὶ προσθέτει ὁ Γρίβας: «ἡ νεολαία εἶναι ὁ καθρέπτης ἑνὸς ἔθνους, νεολαία ἀδιάφορος εἰς ἐξορμήσεις δι' ἐθνικὰς ἐπιδιώξεις μαρτυρεῖ παρακμήν, ἐὰν μὴ βαθυτέραν κοινωνικὴν καὶ ἠθικὴν σῆψιν». Ὁ δ' ἀφορισμὸς εἶναι ὠραίος καί, φυσικά, δὲν χρειάζεται νὰ ἐξαρθῇ ἰδιαιτέρως. Ἡ νεολαία τῆς ΕΟΚΑ ὑπῆρξεν ὑπόδειγμα

νεολαίας, νεολαίας ἢ ὁποία ἐγνώριζε ν' ἀγωνίζεται, ἀλλὰ καὶ νὰ θυσιάζεται. Καὶ ἡ θυσία τῆς ὑπῆρξε πράγματι μεγάλη, ὅπως τοῦτο εἶναι εἰς ὅλους μας γνωστόν, ἀλλὰ καὶ ὅπως αὕτη ἀναβλύζει ἀπὸ πᾶσαν σχεδὸν σελίδα τοῦ βιβλίου - ἱστορίας τοῦ στρατηγοῦ Γρίβα. Ὁ Διγενὴς ἐνεπιστεύθη εἰς τὴν νεολαίαν καὶ τὴν ἠγάπησεν. Ἐνεπιστεύθη ὅμως καὶ ἠγάπησε καὶ τὴν Ἑλληνίδα Κυπρίαν, διὰ τὴν ὁποίαν γράφει, ὅτι μὲ βαθεῖαν συγκίνησιν ἀναλογίζεται τὴν πολύτιμον εἰσφορὰν τῆς, ὅτι μὲ αὐταπάρνησιν ἐξετέλεσε κατὰ τρόπον ἀξιοθαύμαστον πᾶσαν ἀποστολήν, ὅτι ἡ βοήθειά τῆς κατὰ τὸν τετραετῆ ἀγῶνα ὑπῆρξεν ἀνωτέρα τῶν προσδοκιῶν του καὶ ὅτι οὐδενὸς ὑστέρησεν εἰς πράξεις ἡρωισμού καὶ αὐτοθυσίας.

IV

Ἐξέθεσα κάπως λεπτομερέστερον μερικὰς ἀπὸ τὰς σκέψεις τοῦ Γρίβα, διὰ νὰ ὑπενθυμίσω τὸ ἦθος τῆς ἀρετῆς εἰς τὸ ὁποῖον ἐστάθη ὁ ἀδάμαστος ἀρχηγὸς τῆς ΕΟΚΑ, ὁ ἀρχηγὸς τὸν ὁποῖον μὲ ἐνθουσιασμόν ἠκολούθησαν οἱ νέοι, συμπολεμισταὶ καὶ συνεργάται του κατὰ τὸν σκληρὸν πόλεμον τοῦ ἀγωνισθέντος λαοῦ. Εἶναι δ' ἐντελῶς ἀξιοσημείωτον πόσῃν δυνάμει ἐνεργείας ἀλλὰ καὶ ἐπιβολῆς ἔκλειεν εἰς τὴν ψυχὴν του ὁ κοντόσωμος αὐτὸς ἀνὴρ, ὁ ὁποῖος, κατὰ τὸ φαινόμενον, εἶχε μᾶλλον ἀδιάφορον διὰ τὸν τρίτον ἐμφάνισιν, μὲ μόνον φυσιογνωμικὸν χαρακτηριστικὸν τὸν ὑπερήφανον μύστακα καὶ τὸ διεισδυτικὸν βλέμμα τῶν ὀφθαλμῶν του.

Ὁ ἴδιος ἀνομολογεῖ εἰς τὸν Ἐπίλογον τοῦ βιβλίου του ὅτι εἶναι δύσκολον ν' ἀντιληφθῇ κανεὶς πῶς ἦτο δυνατόν νὰ ἀντεπεξέλθῃ τις μόνος, χωρὶς ἐπιτελεῖον, εἰς τὰς τόσας ἀπαιτήσεις τοῦ ἀγῶνος, διὰ τὸν ὁποῖον τοῦναντίον ἀπηρτεῖτο («εἰδικόν») ἐπιτελεῖον. Δὲν διέθετε, λέγει, κατάλληλον προσωπικὸν διὰ τὴν ὀργάνωσιν τοιοῦτου ἐπιτελείου, ἀλλὰ καὶ ἦτο ἀδύνατον νὰ λειτουργήσῃ τοιοῦτον ἐπιτελεῖον ὑπὸ τὰς συνθήκας ὑπὸ τὰς ὁποίας διεξήγετο ὁ ἀγών. Ἔτσι ὁ κοντόσωμος ἀλλ' εὐψυχος ἀρχηγὸς ἦτο καὶ ἰθύνων νοῦς καὶ ἐπιτελὴς καὶ ἐκτελεστής, μὲ μόνον συμπαραστήτην τὴν σιδηρᾶν θέλησιν καὶ τὴν ἀκλόνητον πίστιν του, ἀλλὰ καὶ τὴν σιδηρᾶν θέλησιν καὶ ἀκλόνητον πίστιν τῶν συνεργατῶν του εἰς τὸ δίκαιον τοῦ ἀγῶνος των.

«Μία περιπετειώδης ζωὴ τεσσάρων ἐτῶν», λέγει, «πλήρης ταλαιπωριῶν καὶ κινδύνων, μὲ ἀλληλοδιαδοχὴν συναισθημάτων ἐξ ἐπιτυχιῶν, ἀτυχιῶν καὶ πικριῶν, πρὸ παντὸς ἡ εὐθύνη ὅτι ἀπὸ ἐμὲ ἐξηρτᾶτο ἡ ἐπιτυχία, θὰ ἦτο δυνατόν νὰ κλονίσῃ καὶ τὸν πλέον ἰσχυρὸν ἀνθρώπινον ὀργανισμόν καὶ νὰ παραλύσῃ σωματικῶς καὶ διανοητικῶς καὶ τὸν πλέον ὑγιᾶ καὶ καλῶς κατηρτισμένον ἡγήτορα. Ἐν τούτοις οὐδόλως ἐπηρεάσθη καὶ διεξήγαγον νικηφόρως τὸν ἀγῶνα μέχρι τέλους...». Καὶ προσθέτει ὁ Γρίβας: «πολλοὶ ξένοι καὶ ἡμέτεροι μὲ ἠρώτησαν καὶ μὲ ἐρωτοῦν, πῶς κατώρθωσα νὰ ἀντεπεξέλθω σωματικῶς εἰς μίαν τοιαύτην δοκιμασίαν, διὰ τὴν

ὁποῖαν ἀπαιτεῖται νεανικὸν σφρῖγος καὶ ἰσχυρὸς ὑγίης ὁργανισμός, καὶ πῶς ἦτο δυνατόν νὰ ἀντιμετωπίσω ἀντίπαλον ἰσχυρότατον καὶ τὰς καιρικὰς συνθήκας, κοιμώμενος πολλάκις ἐπὶ τῶν χιόνων. Ἀπάντησιν θὰ ἠδύνατο νὰ δώσουν οἱ συνεργάται μου, ἐκεῖνοι μετὰ τῶν ὁποίων συνεμερίσθην ἐπὶ τῶν ὁρέων τῆς Κύπρου τοὺς κινδύνους καὶ τὰς κακουχίας. Ἀπάντησις εἶναι καὶ τὸ γεγονός, ὅτι ἀκόμη ζῶ καὶ φαίνεται ὅτι θὰ ζήσω ἐπ' ἀρκετὸν διὰ νὰ ἴδω, ὡς πιστεύω, τὴν δικαίωσιν καὶ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ἔργου μας...»).

Ὁ σφριγηλὸς καὶ αἰσιόδοξος Γρίβας ἔγραφεν αὐτά, ὅταν διήνυε τὸ 74ον ἔτος τῆς ἡλικίας του ! Τὰ χρόνια ἔχον δι' αὐτὸν τὴν σημασίαν των, ὅταν ἐσκέπτετο τοὺς σκοπούς του. Καὶ ὁ θαλερὸς ἡγέτης, παρὰ τὴν προχωρημένην ἡλικίαν του, ἔμεινε μέχρι τέλους ὁ εὐστροφος, ὁ ἀεικίνητος, ὁ εὐψυχος ἡγέτης !

V

Εἰς τῆς ἱστορίας τὸν ἀέναον ροῦν, προπορεύονται οἱ ἀγῶνες καὶ ἀκολουθοῦν βραδυποροῦσαι ἡ πολιτικὴ καὶ ἡ διπλωματία. Ἄν ὅμως πολιτικὴ καὶ διπλωματία σημαίνουν ἐλιγμόν, περίσκεψιν καὶ σύνεσιν, ὁ ἀγὼν, ὁ ἀληθὴς ἀγὼν, σημαίνει παράφορον καὶ ἀδέσμευτον ὁρμὴν καὶ τόλμην. Ὁ ἀγὼν συχνότατα ξεπερνᾷ τὴν λογικὴν καὶ ἐκστᾷ χωρὶς ὑπολογισμοὺς καὶ ἄλλας ἀναλυτικὰς σκέψεις. Ἄν τοῦτο δ' εἶναι ἀληθές, τοῦλάχιστον κατὰ κανόνα, ὑποθέτω ὅτι εἶναι ἀληθές καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ ἀγωνιστοῦ Γρίβα.

Δὲν ἦτο ἄνθρωπος τῆς πολιτικῆς ὁ Γεώργιος Γρίβας, ὁ Διγενής. Ἦτο μέχρι μυελοῦ ὀστέων ἀγωνιστής, ἀνίκανος, ἀλλὰ καὶ ἀπρόθυμος νὰ παρακολουθήσῃ τῆς πολιτικῆς τὰς δυσβάτους καὶ πλήρεις ἐκπλήξεων ἀτραπούς. Ξένη τοῦ ἦτο ἡ ἐκλεπτυσμένη διπλωματία καὶ ξένη τοῦ ἦτο πᾶσα ἰδέα συμβιβασμοῦ ἐπιβαλλομένη ὑπὸ τῆς πολιτικῆς, ἔστω καὶ προσκαιρῶς. Ὁ Γρίβας ἦτο ἀγωνιστής καὶ μόνον ἀγωνιστής. Ὡς ἀνυποχώρητον δ' ἀγωνιστὴν πρέπει νὰ τὸν κρίνῃ ἡ Ἱστορία, ὡς ἀγωνιστὴν πείσμονα, διὰ τὸν ὁποῖον μόνην ἀξίαν εἶχεν ὁ ἀπόλυτος σκοπός, αὐτὸς τὸν ὁποῖον εἶχε τάξει καὶ διὰ τὸν ὁποῖον ἠγωνίσθη μέχρι πέρατος τοῦ βίου, ἥτοι ἡ ἔνωσις, ἄλλως ὁ κοινὸς παλμός καὶ τὸ κοινὸν πεπρωμένον τῆς Κύπρου καὶ τῆς ὅλης Ἑλλάδος.

Ὁ θάνατος τοῦ Διγενῆ ἔρχεται εἰς μίαν ἀκόμη κρίσιμον καμπὴν τῆς ἐξελέξεως τοῦ θέματος τῆς Κύπρου. Καὶ κανεὶς δὲν δύναται νὰ προῖδῃ τὰς ἐπιπτώσεις τοῦ θανάτου τοῦ Διγενῆ ἐπὶ τοῦ θέματος αὐτοῦ. Εἰς τοὺς ὑπευθύνους χειριζομένους τὸ θέμα ἀπόκειται νὰ ἐκτιμήσουν καὶ νὰ σταθμίσουν τὰς ἐπιπτώσεις ταύτας. Ἡμεῖς, ἀναλογιζόμενοι σήμερον τὸν θάνατον τοῦ στρατηγοῦ, «νύκτας τε καὶ ἡμαρ κλαίομεν ἀθάνατοί τε θεοί, θνητοί τ' ἀνθρώποι», ὡς οἱ Ἀχαιοὶ ἔκλαυσαν διὰ τὸν

θάνατον τοῦ Ἀχιλλέως. Χωρὶς ὅμως νὰ γνωρίζωμεν ἀκριβῶς, ἂν διὰ τὸν θάνατον τοῦ Διγενῆ θρηνοῦμεν σήμερον τὴν ἀπώλειαν τοῦ γενναίου Ἀχιλλέως ἢ τοῦ ἔφρευρετικοῦ καὶ πολυμηχάνου Ὀδυσσέως, ἢ διὰ τὴν ἀπώλειαν καὶ τῶν δύο τούτων ὁμοῦ, εἰς ἓν πρόσωπον εἰς τοὺς χρόνους μας συμπεπλεγμένων.

Ἄν ὅμως δὲν γνωρίζωμεν τοῦτο ἀκριβῶς, πάντως εἴμεθα βέβαιοι ὅτι, θρηνοῦντες διὰ τὸν θάνατον τοῦ Διγενῆ, θρηνοῦμεν διὰ τὴν ἀπώλειαν ἐνδόξου τέκνου τῆς συγχρόνου Ἑλλάδος. Καὶ ὅτι θρηνοῦμεν διὰ τὴν ἀπώλειαν ἀγροῦ καὶ ἥρωικοῦ ἀγωνιστοῦ, ἐπισήμως ἀνακηρυχθέντος «ἀξίου τῆς πατρίδος», τῆς μιᾶς καὶ ἀδιαίρετου ἑλληνικῆς πατρίδος.

Μετὰ τὸ πέρας τῆς ὁμιλίας τοῦ κ. Ζέπου ὁ Πρόεδρος παρακαλεῖ ὅπως τὸ Σῶμα καὶ οἱ κεκλημένοι τηρήσουν σιγὴν λεπτοῦ εἰς μνήμην τοῦ στρατηγοῦ Γεωργίου Γρίβα.